کورتەیەک لە مێژووی هزری ڕامیاری لە سەردەمی ڕێنسانسدا

د. کەمال پوولادی
و/ لە فارسییەوە: ئازاد وەڵەدبەگی

(٢ - ٢)

نەخشەی گشتی تیۆری ڕامیاریی ماکیا ڤیللی

دوو کتێبی جیاواز بۆ یەک تیۆری

تیۆری ڕامیاری ماکیا ڤیللی بەشێوەیەکی سەرەکی لە هەردوو کتێبی وتارەکان و میردا هاتووە. لە ڕواڵەتدا وادیارە لەنێوان ئەم دوو کتێبە و ئەو تیۆریانەی کە تێیاندا خراونەتە ڕوو، هیچ پێوەندییەک لە ئارادا نییە و تەنانەت هەندێ کەس ئەو تیۆرییانەی کە لەم دوو کتێبەدا خراونەتە ڕوو، دژ بەیەک دەزانن.

لە وتارەکاندا ماکیا ڤیللی بەرگری لە کۆماریی و بەهاکانی ئازادی دەکات و لە میردا باس لە چۆنیەتی بە دەستهێنان و پاراستنی دەسەڵات و بەها بنچینەییەکانی ئاسایش دەکات، بەڵام هەروەک لە داهاتوودا دەڵێین نابێ تیۆرییەکانی ماکیا ڤیللی لەم دوو کتێبەدا دژ بەیەک بزانین بە هەرحاڵ ماکیا ڤیللی کەسێکی کۆماریخوازە.

جیاوازی لەنێوان ناوەرۆکی ئەم دوو کتێبە بۆ ئەو هۆیە دەگەڕێتەوە کە ماکیا ڤیللی کتێبی میری بۆ کۆمەڵگایەک نووسیوە کە تووشی گەندەڵی بووە، کۆمەڵگایەک کە خەڵک و سیاسەتەکەی تووشی گەندەڵی هاتوون و پاشای نوێ دەبێ ڕیفۆرمی تێدا بکات. ئەگەر بمانەوێ بەکەڵک وەرگرتن لە زاراوە ئەرەستۆییەکان مەبەستەکەی خۆمان دەربڕین دەبێ بڵێین کە کتێبی میر بۆ ڕەوشێکە کە مادە کۆمەڵایەتییەکەی تووشی گەندەڵی بووە، بەڵام کتێبی وتارەکان بۆ کۆمەڵگایەکە کە مادە کۆمەڵایەتییەکەی ساغلەمە و خەڵکەکەی خاوەن فەزیلەتی ڕامیارین، هەر بۆیە باشترین حکومەت بۆ ئەم کۆمەڵگایە حکومەتی کۆمارییە.

خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە ماکیا ڤیللی و گەلێک لە نووسەرانی هیۆمانیستی سەردەمی ئەو لە ڕووی ناوەرۆکەوە جیاوازییان دانەدەنا لەنێوان حکومەتی پاشایەتی سنووردار و دەستووری لەگەڵ سیستەمی کۆماریدا. بە وتەیەکی تر شێوازی حکومەت بۆ ئەوان گرنگ نەبوو، ئەوەی کە گرنگ بوو پاراستنی «ئازادییە»کانی خەڵک بوو و هەروەک لە داهاتوودا دەڵێین ئەو لێکدانەوەیەی کە ماکیا ڤیللی بۆ ئازادی بەکاری هێناوە لەگەڵ لێکدانەوەی ئەمڕۆیدا جیاوازە.

ماکیا ڤیللی وەک تیۆرداڕێژ

ماکیا ڤیللی بەواتای تەکنیکی زاراوەکە فەیلەسووفێکی ڕامیاری نییە و لەو کەسانە نییە کە بە دروستکەری سیستەمی فەلسەفی لە قەڵەم بدرێت.

ئەو لەو کەسانە نییە کە لە نامیلکەیەکی دیاریکراودا بەشێوەیەکی ڕێکوپێک تیۆری خۆی لە بارەی مرۆڤ و حکومەت خستبێتە ڕوو، بەڵکو نووسراوەکانی ئەو پرشوبڵاون. هەر بۆیە ئەو کەسانەی کە بەبێ وردبینی پێویست و تێڕوانینێکی هەمەلایەنە نووسراوەکانی ئەویان خوێندۆتەوە تێگەیشتنی جیاوازە، نادروست و تەنانەت دژ بەیەکیان لێ کردووە. بەم حاڵەش ڕاڤەکاران

توانیویانە یەکگرتوویەک لەنێوان تیۆرییەکانی ماکیا ڤێلليدا بدۆزنەوە و بەشێوەی هزرێکی سیستەماتیک بیخەنە ڕوو. ئێمە لەم نووسراوەدا پەیڕەویمان لە بۆچوونی ئەم گرووپە کردووە.

یەکێک لە کارە گەورەکانی ماکیا ڤێللی ئەوەبوو کە سیاسەتی بە بوارێکی سەربەخۆ لە قەڵەم دا و هەوڵی دا سیستەم و ڕێساکانی ژیانی ڕامیاری لەناو خودی ئەم بوارەدا بدۆزێتەوە. ئەو هەوڵی دا کە بە تێڕوانینێکی عەقڵانی و بەدوور لە دادوەریکردنی پێشوەختە شێوازەکانی بەدەست هێنان و پاراستنی دەسەڵاتی ڕامیاری شی بکاتەوە. بۆ ئەم لێکۆڵینەوەیەش بە شێوازی تایبەتی خۆی سوودی لە توێژینەوەی پشکنەرانە وەرگرت. مێژوو ئەو بوارە بوو کە ماکیا ڤێللی بۆ توێژینەوەی پشکنەرانە کەڵکی لێوەرگرت. جگە لەمەش، ڕووداوەکانی سەردەمی خۆیشی گەلێک کەرەستە و پێداویستی خستبووە بەردەستی بۆ توێژینەوە و هەڵێنجان.

خاڵی دەستپێکی ماکیا ڤێللی لە تیۆرییە ڕامیارییەکەیدا سروشتی مرۆڤە کە ئەو بەسەقامگیر و نەگۆڕی لەقەڵەم دەدات. لێکدانەوەی ماکیا ڤێللی بۆ سروشتی مرۆڤ لەگەڵ لێکدانەوەی زانایانی پێشوودا جیاوازە. زانایانی پێشوو مرۆڤیان بە بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی دەژمارد و دەرهاویشتە ناکۆمەڵایەتییەکانی ڕەفتاری ئەویان بە نەخۆشی و لادان لە قەڵەم دەدا، بەڵام ماکیا ڤێللی مرۆڤ بە بوونەوەرێکی خۆپەرست دەزانێ کە شوێنکەوتووی خواست و ئارەزووە بێ کۆتاییەکانی خۆیەتی. لە دیدگای ئەودا مرۆڤ بوونەوەرێکی ڕواڵەت بینە و هەوڵی پاراستنی نەفسی خۆی دەدات و ئەم پاڵنەری خۆپارێزی و سروشتی ڕواڵەت بینە وای لێکردووە کە لەلایەن ڕێبەرانی ڕامیارییەوە دەستەمۆ بکرێت و ئامادەی وەرگرتنی ڕێکخستنی ڕامیاری بێت. ڕێکخراوی ڕامیاری عەقڵانی دەتوانێ ئەم بوونەوەرە خۆپەرستە ملکەچی ڕێکوپێکی و فەزیلەتی ڕامیاری بکات. بەم جۆرە فەزیلەتی شارستانی دەتوانێ ببێتە بەشێک لە سروشتی دووەمی مرۆڤ.

کەوابوو سروشتی مرۆڤ کەرەستەیەکی سەرەتایی و خاوە کە ڕێبەرایەتی ڕامیاری دەتوانێ بۆ پەروەردەکردنی فەزیلەتی شارستانی کەڵکی لێوەربگرێت. ئامانجی بەرزی کۆمەڵگای ڕامیاری بەرژەوەندی، ئاسایش و بەختەوەری خەڵکە لەم جیهانەدا نەک ئەو مەبەستە ئەخلاقییەی کە هزرڤانانی پێشوو بە دوایەوەبوون.

فەزیلەت، یا شایستەیی وەک هێزی پاڵنەری ڕەفتاری مرۆڤ زانایانی بەر لە ماکیا ڤێللی فەزیلەتیان بەهێزێک دادەنا کە لەناو ڕۆح، یا سروشتی مرۆڤدایە، بەڵام ماکیا ڤێللی لەو باوەڕەدابوو کە فەزیلەت تەنیا لە کۆمەڵگا دەتوانێ شێوازی کردەیی بەخۆیەوە بگرێت. مرۆڤ دەبێ بەهۆی یاسا و داب خۆی بەخشڵی فەزیلەت بڕازێنێتەوە.

فەزیلەت لە چوارچێوەی چاکەی گشتیدا پێناسە دەکرێت. چاکەی گشتیش ئەو ئامانجەیە کە سەرجەم کۆمەڵگایەک بە دوایدا دەگەڕێ، وەک ئاسایش، سەقامگیریی «ئازادی» و حکومەتی یاسا. فەزیلەت ناتوانی شتێک بێت جگە لە فەزیلەتی شارستانی. مرۆڤ ئەگەرچی بوونەوەرێکی خۆپەرستە، بەڵام دەتوانرێت بە ڕۆحێکی گرووپی پەروەردە بکرێت. مرۆڤ لە سروشتی خۆیدا باش نییە، بەڵام دەتوانرێت بەشێوەیەکی باش پەروەردە بکرێت.

پرسیار ئەوەیە کە بە چ شێوازێک دەکرێت ئەم مرۆڤە خراپانە بە چاکە پەروەردە بکرێن؟ وەڵام ئەوەیە بە ئارەزووی گەورەیی و شکۆمەندیی و شایستەیی لەلایەن (پاشای نوێ) و بە ترس و پاڵنەری خۆپارێزیی لەلایەن خەڵکەوە. «پاشای نوێ»ش پاڵنەری خۆپەرستی و قازانج پەرستی هەیە، بەڵام خۆپەرستی ئەو دەکەوێتە خزمەتی گەورەیی و شکۆمەندی و دروستکردنی کۆمەڵگایەکی چاک. کاتێک کە پاشای نوێ کۆمەڵگایەکی چاکی دروست کرد، ئینجا هەمووان لەسەر چاکە ڕادێن.

کۆمەڵگای چاک دەبێ بەهێزی شمشێر دروست بکرێت نەک بە ئامۆژگاری و وتاردان. تا ئەوکاتەی کە کۆمەڵگای چاک دروست دەبێت، نابێت تووشی گومان بین لە بەکارهێنانی ئەو ئامرازانەی کە لە ڕوانگەی گشتی و لە دیدگای ئاساییەوە بە نا ئەخلاقی لە قەڵەم دەدرێن.

ململانێ، ڕەوشی هەمیشەیی کۆمەڵگا

ماکیا ڤێللی بە پێچەوانەی هزری کلاسیک ململانێی بە ڕەوشی ئاسایی کۆمەڵگا دەزانی کە ڕەگوڕیشەی لە ناو سروشتی مرۆڤدایە.

ئەرستۆ ویڕای پەسەندکردنی جووڵەی هەمیشەیی لە وزەوە بۆ کردەوە، گوتبووی کە مادە لە حاڵەتی وەستاندا سروشتێکی ترە لە حاڵەتی جووڵان. ڕەنگدانەوەی سەرەکی ململانێی کۆمەڵایەتی جەنگی هەمیشەییە لەنێوان جەماوەری خەڵک و ڕەخنە گراندا. مارکس، هەروەک پاشان باسی دەکەین، ناکۆکی چینایەتی لە زەمینەی سیستەمی ئابووری- کۆمەڵایەتی بە بنەمای ئەم ململانێیەدا دادەنا کە بە ململانێی کۆمەڵایەتی

ناودەبرێت، بەڵام ماکیا ڤیللی ئەمەی بە ململانێیەک بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵات دادەنا. جەماوەری خەڵک بەدوای ئاسایشی خۆیاندا دەگەڕێن، بەڵام کۆمەڵێک ئەرستۆکرات بەدوای دەسەڵات و قازانجدا دەگەڕێن.

ماکیا ڤیللی لەو باوەڕەدایە کە دەتوانین لەم ململانێیە بە ئاراستەی ئامانجە باشە کۆمەڵایەتییەکان کەڵک وەربگرین. لە کۆمەڵگایەکی چاکیشدا ململانێ هەر دەبێت، بەڵام ئاراستەی ئەم ململانێیە بەرەو چاکەی هاوبەش، لە خۆ بردوویی بۆ نیشتمان و ڕێزگرتنە لە یاساو دەسەڵات. بەڕای ماکیا ڤیللی لە کۆماری ڕۆم ململانێ لەنێوان پاتریسییەتەکان (ئەریستۆکراتەکان) و پولی بیەنەکان (خەڵکی ئاسایی) لە سینات و ئەنجومەنەکانی گەل شێوازێکی ئۆرگانی و دروستی هەبووە.

ئێستا پاش ناساندنی پێکهاتەی گشتی هزری ڕامیاری ماکیا ڤیللی لە باسەکانی خوارەوەدا ڕوونکردنەوەی پتر لەسەر بەشە سەرەکییەکانی تیۆری ماکیا ڤیللی دەخەینە ڕوو.

شێوازی نوێ لە توێژینەوە ڕامیارییەکان

ماکیا ڤیللی وەک دەستپێکەری زانستی ڕامیاری نوێ

ماکیا ڤیللی لەو هزرڤانانەیە کە وێڕای ئەوەی هێشتا پێیەکی لەناو هزری ڕامیاری کلاسیکی و درێژە پێدەری دانەبڕاوی پێشینانی خۆیەتی لە هەمان کاتدا ڕێگایەکی نوێی لە زانست و هزری ڕامیاریدا کردۆتەوە. ماکیا ڤیللی ئەو بۆچوونەی کە لە بەشی کۆتایی سەدەکانی ناوەڕاست و لەوانەش لەبەرهەمەکانی ئەوکویناس، مارسیلە و ڤیلیام ئۆکامدا سەری هەڵدا بوو تا کۆتاییەکەی بەرەو پێشەوە دەبات و سیاسەتێکی تەواو عورفی دەست پێدەکات. هەربۆیە هەندێک وتوویانە کە ماکیا ڤیللی بنیاتنەری ڕاستەقینەی زانستی ڕامیارییە. ئێمە لە بەرگی یەکەمدا ئاماژەمان بەوە کرد کە بیروبۆچوونی جیاواز هەیە لەسەر ئەوەی کە چ کەسێک زانستی ڕامیاری بنیات ناوە و بە پێی ئەو پێناسەیەی کە ئێمە لە بارەی زانستی ڕامیاری و شێوازەکەی هەمانە، ئەم جیاوازی بیروبۆچوونە شتێکی سروشتییە. گەلێک کەس شانازی بنیاتنانی زانستی ڕامیاری دەدەنە پاڵ سوکرات. هەندێکی دیکەش ئەرستۆ بە بنیاتنەری زانستی ڕامیاری دەزانن، چونکە دەستپێکەری توێژینەوەی ئەزموونییە لە زانستی دەوڵەتدا. تۆماس هۆبزیش کە لە پاژەکانی داهاتوودا باسی لێوە دەکەین، تێڕوانینی پێشینان بۆ سیاسەت بە تەواوەتی ڕەت دەکاتەوە و خۆی بە بنیاتنەری زانستی ڕامیاری بە واتا ڕاستەقینەکەی دەناسێنێ.

ئێمە مشتومڕەکانی پێوەندیدار بە بنیاتنانی زانستی ڕامیاری بەلاوە دەنێین و لە بری ئەوە ئاماژە بە داهێنانە سەرەکییەکانی ماکیا ڤیللی دەکەین کە ئەوی کردۆتە کەسایەتییەکی دیار لە بواری زانستی ڕامیاری نوێدا.

ماکیا ڤیللی یەکەم بیرمەندە کە ڕامیاری بە بنکەیەکی سەربەخۆ لە قەڵەم داوە کە دەبێ بە دوور لە هەر تێبینییەک و بەجیا لە چوارچێوەی ئەخلاق و پەیڤ بخرێتە بەر توێژینەوە. ماکیا ڤیللی مرۆڤ بە بوونەوەرێک دەناسێنێ کە بۆ ئەم جیهانە هەوڵ دەدات. مرۆڤ بۆ مەبەستێکی گەورەتر لە ئامانجی مرۆڤ ناژی. ئەو بەدوای ئاسایش و بەدوای ناوبانگ و شانازیدا دەگەڕێ تا خۆی بەدیار بخات.

ماکیا ڤیللی کە سەربە بۆچوونەکانی چەرخی ڕێنسانس بوو، یەکێک لە بەشە بنەڕەتییەکانی هزری سەدەکانی ناوەڕاستی بە لاوەنا کە بریتی بوو لە دابەشکردنی ژیانی مرۆیی بۆ دوو بواری دنیایی و ئاخیرەت و پشت بەستنی بواری دنیایی بە بواری ئاخیرەت و میتافیزیک. هەروەک بینیمان بیرمەندانی سەدەکانی ناوەڕاست تەنیا ڕزگاربوونی ئەم جیهانەیان بە پێویست نەدەزانی، بەڵکو ئەمەیان بە پێشەکییەک دەزانی بۆ ڕزگاربوونی لە جیهانی دیکە.

ماکیا ڤیللی بە پێچەوانەی هزرڤانانی پێشوو لە دادپەروەری، یاسا و یاسای سروشتییەوە دەستی پێنەکرد، بەڵکو لە دەسەڵاتەوە دەستی پێکرد و هەوڵیدا ئەوە پیشان بدات کە چ جۆرە کارگەلێک لە بارودۆخە جیاوازەکاندا دەبێتە هۆی سەرکەوتن، یان شکستی ڕامیاری. ئەو گۆشەنیگای پێشینانی بۆ سیاسەت بەلاوە نا، کە لە هەڵوێستێکی ئەخلاقییەوە سەیری ڕەفتاری مرۆڤیان دەکرد و لە بری ئەوەی کە لە هەڵوێستێکی واقیعگەرایانە و عەقڵانییەوە سەیری ڕەفتاری ڕامیاری مرۆڤی کرد.

بەگشتی ماکیا ڤیللی هۆکارە میتافیزیکییەکانی لە ژیانی ڕامیاری مرۆڤدا بەلاوەنا و ڕووی کردە توێژینەوەی هۆکارە سروشتییەکان. هەروا ئەو لەبری فەیلەسوفە کۆنەکان بۆ نووسەرانی نا فەیلەسوف و بەزۆری مێژوونووس گەڕایەوە وەک گەزەنفۆن، لیڤی، تاستیۆس و پلۆتارک. شێوازی ماکیا ڤیللی لە توێژینەوە ڕامیارییەکاندا شێوازێکی پشکنەرانەیە بە پشت بەستن بە ڕووداو و بەڵگە مێژووییەکان.

تیۆری ماکیا ڤیللی لەبارەی مرۆڤەوە

دیدگای ماکیا ڤیللی لەمەڕ سروشتی مرۆڤ بە بناغەی تیۆریی ڕامیاری ماکیا ڤیللی دادەنرێت. ئەو بە تۆژینەوەکانی خۆی لە مێژوودا گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە سروشتی مرۆڤ نەگۆڕە و دەتوانین لەسەر ئەو بنەمایە بگەینە هەندێ ڕێسای گشتی یا گشتگیر لە سیاسەتدا.

مرۆڤ بوونەوەرێکە کە گەلێک ئارەزووی تێر نەبوو و زێدەخوازی بێ کۆتایی هەیە. یەکەمین خواستی ئەو پاراستنی خۆیەتی. ئەو کورتبین، ڕواڵەتبین و لاساییکەرەوەیە و حەزی لە پەیڕەوی کردنی کەسایەتییە مەرجەع و دوو ڕوو و فریوکارەکانە. بەم جۆرە ماکیا ڤیللی لە دیدگای گەلێک لە فەیلەسووفە گەورەکانی بەر لەخۆی دووردەکەوێتەوە کە مرۆڤیان بە سروشت بە بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی دەزانی، بەڵام بەسەرنجدان بەم تایبەتمەندییانە لە سروشتی مرۆڤ ئایا دروستکردنی کۆمەڵگایەکی بنیات نراو لەسەر هاوکاری و هەوڵی هاوبەش مومکینە؟ ماکیا ڤیللی وەڵامێکی پۆزەتیڤ بەم پرسیارە دەداتەوە و دەڵێ هەر ڕێک لەسەر بنەمای ئەم تایبەتمەندییە سروشتییانە دەتوانرێت کۆمەڵگایەکی دامەزراو لەسەر ڕێکوپێکی، سەقامگیریی و فەزیلەت (بەو واتایەی کە ماکیا ڤیللی بەکاری هێناوە) بنیات بنرێت.

سروشتی مرۆڤ نەگۆڕە، بەڵام خەسڵەتەکانی دەگۆڕێت. خەسڵەتەکانی مرۆڤ بەرهەمی ئەزموونە تاک و گرووپییەکانی ئەون. ئەزموون بریتییە لە پەرچەکردار بەرامبەر بەو ڕووداوانەی کە لەژیانی مرۆڤدا ڕوودەدەن. کاتێک کە ئەم پەرچە کردارانە بوونە داب، ئینجا دەبنە خەسڵەتێکی سەقامگیر. ئەم خەسڵەتانە بە درێژایی زەمەن بەشێوەی تاک و گرووپی حەزە کەسییەکانی مرۆڤ دروست دەکەن. کاتێک کە کۆمەڵگا گەندەڵ بووە و خەسڵەتە خراپەکان تێیدا گەشەیان کردووە ئەرکی پاشای نوێ ئەوەیە سەرلەنوێ فۆرم بە خەسڵەتەکان ببەخشێتەوە.

پاشا سەرەتا ئەو هاووڵاتیانەی کە گیرۆدەی خەسڵەتە خراپەکانن، بە هاووڵاتیانی شەرمن دەگۆڕێت، پاشان لەسەر یاسای چاک ڕایان دێنێ تا بتوانن خەسڵەتی باش بەدەست بهێنن.

ئێمە لە داهاتوودا ڕوونکردنەوەی زیاتر دەدەین لەسەر ئەوەی کە پاشا بە چ شێوەیەک خەڵکی خۆی بەرەو ڕێگای دروست ڕێنومایی بکات، بەڵام خراپ نییە هەر لێرەدا ئەم پرسیارە بهێنینە گۆڕێ کە بۆچی کۆمەڵگا گەندەڵ بووە و ئەو کۆمەڵگایەی کە لە کتێبی وتارەکاندا کەرەستەی سیستەمی کۆمارییە دەبێتە کۆمەڵگایەک کە کەرەستەی سیستەمی پاشایەتییە لەکتێبی میردا؟ وەڵامی ماکیا ڤیللی بۆ ئەم پرسیارە بریتییە لە دابەشبوونی زۆر نایەکسانی سامان لەنێوان زۆرینەی هەژار و کەمینەی زۆر دەوڵەمەند. هەر کۆمەڵگایەک لە بنەڕەتدا لە دوو جۆرە خەڵک پێکهاتووە، یەکەم گرووپی بچووکی دەست ڕۆیشتووەکان و ئەویتر گرووپی بەرفراوانی جەماوەری خەڵک. ململانێی بەردەوام لەنێوان ئەم دوو گرووپە لە ئارادایە، گرووپی بچووکی دەست ڕۆیشتووەکان دەیانەوێ بەسەرخەڵکدا دەسەڵاتیان هەبێت و گرووپی بەرفراوانی جەماوەری خەڵکیش دەیانەوێ لەم دەسەڵاتە ئازادبن. هەربۆیە ململانێی دەسەڵات لەنێوان ئەم دوو گرووپەدا بەردەوامە. لە هەمان کاتدا گرووپی یەکەم بیری تیژترە. جەماوەریش حەزی لە دەسەڵاتە، بەڵام پاڵنەری دەسەڵاتخوازی لەواندا نووستووە. بەهەرحاڵ دابەشکردنی کۆمەڵگا بە گرووپێکی بچووکی زۆر دەوڵەمەند و گرووپێکی گەورەی هەژار کۆمەڵگا تووشی گەندەڵی دەکات. ئەم کۆمەڵگایە بۆ چاکسازی پێویستی بە پاشایە، بەڵام کۆمەڵگایەک کە چینە ناوەنجییەکەی زیاترە هەلومەرجەکەی بۆ حکومەتی کۆماری لەبارترە، بەڵام کۆمەڵگایەک کە بەسەر دوو گرووپی دژ بەیەک دابەش بووە، خەڵک بەرامبەر بە یەکتر سوپاسگوزار و ئەمەگدارنین، ترس و نەفرەت خەڵک بەرەو زیان پێگەیاندن و فریودان و فریوخواردن پاڵ پێوەدەنێت.

ڕامیاری و ڕەوشت لە تیۆری ڕامیاری ماکیا ڤیللیدا
مەتەڵی میر و وتارەکان

ئەوشتەی کە بووەتە هۆی ناوبانگ و (هەندێ جاریش بەدناوی) ماکیا ڤیللی کتێبی میرە. لەم باسەدا وێڕای خستنەڕووی بەشەکانی تیۆری ماکیا ڤیللی باس لە ناوەڕۆکی ئەم کتێبە دەکەین، بەڵام بەر لە هەموو شتێک پێویستە جەخت لەسەر نەهێشتنی خراپ لێکگەیشتنێک بکەین و لێرەدا زیاتر ڕوونی بکەینەوە.

بۆ گەلێک کەس ئەمە هێشتا مەتەڵ بوو (بۆ هەندێ کەس هێشتاش هەر مەتەڵە) کە ئایا دەبێ لە کتێبی وتارەکاندا بەدوای بۆچوونی ڕاستەقینە و سەرەکی ماکیا ڤیللییدا بگەڕێین، یا لە کتێبی میردا. هەروەک ئاماژەمان پێکرد ماکیا ڤیللی لە وتارەکاندا بەرگری لە کۆماری دەکات و لە میردا خوازیاری پاشایەکی سەرروو یاسایە کە گوێ نەداتە هیچ بنەمایەکی ئەخلاقی و ئۆرگانە یاساییەکانی. لە بارەی ئەم پرسیارەوە بۆچوون و تیۆری جیاواز خراونەتە ڕوو و لایەنگرانی ئەم تیۆر و

بۆچوونە جیاوازانە مشتومڕیان لەگەڵ یەکتردا کردووە. ئێمە ئاماژەمان بەوە کرد کە لە ڕاستییدا نابێ ئەم پرسە وەک مەتەڵ سەیر بکرێت. ئەم دوو کتێبە باس لە دوو کۆمەڵگای جیاواز دەکەن یەکێکیان ساغلەم (وتارەکان) و ئەویتر نەخۆشە (میر). کتێبی میر کە بووەتە هۆی بەدناویی و گومان لەسەر کۆماریخوازی ماکیا ڤیللی بریتییە لە ئامۆژگارییەکانی ماکیا ڤیللی بۆ پاشا لە کۆمەڵگایەکی نەخۆشدا و هەڵگری تیۆری ماکیا ڤیللی نییە لەمەڕ چۆنێتی و جۆری حکومەت.

هەندێکی دیکەش وتوویانە کە ماکیاڤیللی وەک سیاسەتمەدارێکی کردارگەرامیری بۆ حاڵەتی تایبەتی فلۆرانس یا ئیتالیا نووسیوە و دەبێ وەک کتێبێکی ئامۆژگارینامە لە قەڵەم بدرێت کە لەسەردەمی ماکیا ڤیللییدا گەلێک نموونەی وا (نموونە لە ڕووی فۆرمەوە نەک لە ڕووی ناوەڕۆکەوە) هەبووە. ئەم تێگەیشتنەش دروست نییە. میریش هەر بە قەدەر وتارەکان هەڵگری تیۆری ڕامیاری و بیروبۆچوونەکانی ماکیا ڤیللییە.

ئەخلاقی ڕامیاری لەتیۆری ماکیا ڤیللی

ماکیا ڤیللی لە کتێبی میردا ئامۆژگاری ئەو فەرمانڕەوایە دەکات کە مەبەستیەتی و دەڵێ هەر کاتێک کە پێویست بوو تووشی گومان نەبێت لە بەکارهێنانی فریو، پەیمان شکێنی و توندوتیژیدا. ئەو تەنانەت بەتێروتەسەلی باس لە کاریگەربوونی ئەم شێوازانە دەکات لەلای فەرمانڕەوایانی پێشوو و بەتێروتەسەلی ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە چۆن دەبێ ئەم شێوازانە بەکاربهێنێ. ئەو باس لە کردەوەی یەکێک لە فەرمانڕەوایانی سەردەمی خۆی دەکات کە چۆن بۆ ڕەزامەندی خەڵکی شار دوژمنەکەی خۆی دەکاتە دوو کەرتەوە و لەسەر دەروازەی شار هەڵیدەواسێ.

ئەم بابەتانە بوونەتە هۆی ئەوەی کە پاش بڵاوبوونەوەی کتێبی میر گەلێک کەس بە کتێبی وانەیی دیکتاتۆرە تاوانبار و چارە ڕەشەکان لەقەڵەمی بدەن و سەرزەنشتی بکەن. تەنانەت ناوی یەکەمی ماکیا ڤیللی واتە (نیکۆلۆ) بووە بە هاو واتای «ئەهریمەن» و شکسپێر لە سەردەمی خۆیدا بەناونیشانی «ماکیا ڤیللی تاوانبار» ئاماژە بە ماکیا ڤیللی دەکات و (یاگۆ) لە شانۆنامەی ئۆتیللۆ لە مۆدیلی ماکیا ڤیللی وەرگیراوە. بەپێی یەکێک لەو زاراوە باوانە ئەو سیاسەتمەدارانەی کە پابەندی هیچ کۆت و بنەمایەکی ئەخلاقی نین و بە ئاسانی فریوکاری دەکەن بە «ماکیا ڤیللیست» بەناوبانگن. ڕاڤەکردنی جۆراوجۆر لە بارەی تیۆری ئەخلاقی ماکیا ڤیللی لە ئارادایە. ئێمە لێرەدا نەختێک لەسەر ئەم ڕاڤەکردنانە ڕادەوەستین و بە لێوردبوونەوەیەکی زیاتر سەیریان دەکەین. هۆی ئەم کارەش ئەوەیە کە تیۆری ئەخلاقی ماکیا ڤیللی یەکێکە لە بەشە سەرەکییەکانی تیۆرییەکەی ئەو. دەتوانین چوار ڕاڤە لەبارەی تیۆری ئەخلاقی ماکیا ڤیللی لە یەکتر جیابکەینەوە:

١- باوەڕنەبوونی ماکیا ڤیللی بە ئەخلاق.

ئەم تێگەیشتنە لە ڕابردوو پاش بڵاوبوونەوەی کتێبی (میر) تا ماوەیەک ڕاڤەکردنی باوبووە. بەپێی ئەم لێکدانەوەیە، ماکیا ڤیللی باوەڕی بەهیچ پرەنسیپێکی ئەخلاقی نەبووە و پاشاشی فێردەکرد کە چۆن باوەڕی بەهیچ پرەنسیپێک نەبێت و هەموو کۆت و بەندە ئەخلاقییەکان پشتگوێ بخات. ئەم تێگەیشتنە تێگەیشتنێکی ڕەشۆکی و سەرپێییە و هیچ سەرنجێکی نەداوەتە سەر جوانکاری تیۆری ماکیا ڤیللی.

٢- سیاسەت لەگەڵ ئەخلاقدا سازگار نییە.

ئەم ڕاڤەکردنە بۆ (بێندتۆکرۆچە) فەیلەسوفی بەناوبانگی ئیتاڵی دەگەڕێتەوە. کرۆچە لەو باوەڕەدایە کە ماکیا ڤیللی نکوولی لە بەهای ئەخلاقی مەسیحی نەکردووە و نەیگوتووە ئەو تاوانەی کە زەروورەتی ڕامیاری دەیخوازێ لە ڕاستییدا بەتاوان ناژمێردرێ. ماکیا ڤیللی تەنیا دەیەوێ ئەم خاڵە دەربڕێ کە ئەخلاق لە سیاسەتدا جێگایەکی نییە و هەر سیاسەتێکیش کە پشت بە گریمانەکردنی بەهای ئەخلاق ببەستێ بە کارەسات کۆتایی دێت.

ئەم وتەیە کە سیاسەت لەگەڵ بنەما ئەخلاقییەکاندا یەک ناگرێتەوە وتەیەکی باوە و ئێمە زۆرجار گوێمان لێ دەبێت کە دەڵێن «سیاسەت دایک و باوکی نییە»، بەڵام ئایزایا بەرلین هزرڤانی سەدەی بیستەم کە پاشان قسەی لێوە دەکەین، ئەم بۆچوونەی کرۆچە ڕەت دەکاتەوە و دەڵێ ئەمە پێویستی بەوەیە کە بڵێین ماکیا ڤیللی ژیانی کۆمەڵگا بە سەر دوو بواری پابەند بە ئەخلاق و پابەندنەبوو بە ئەخلاق دابەش بکات و سیاسەت لە بواری پابەندنەبوون بە ئەخلاق یا شتێک لە سەرووی چاکە و خراپەوە لەقەڵەم بدات. بە وتەی ئایزایا بەرلین ئەمە ڕاست دەرناچێت، چونکە ماکیا ڤیللی چالاکی ڕامیاری بە بەشێک لە چالاکی ئەخلاقی دەژمێرێت. بۆچوونی ئایزایا بەرلین ئەوەیە کە ماکیا ڤیللی هێڵێکی جیاکەرەوە لەنێوان سیاسەت و ئەخلاقدا ڕاناکێشێ، بەڵکو هێڵی جیاکەرەوە لەنێوان دوو جۆرە ئەخلاق،

ئەخلاقی ئاسایی مەسیحی و ئەخلاقی دێرینی (ڕۆم و یۆنانی کۆن) یا ئەخلاقی جیهانی کوفر ڕادەکێشێ. ماکیا ڤیللی ستایشی بەهاکانی جیهانی کۆن دەکات وەک دلێری، هەوڵی بەردەوام، سەرکەوتنخوازی لە بواری گشتی، ڕێکوپێکی، ڕێکسازی، بەهێزی و شادبوون و لە هەمان کاتدا نکۆڵی لە ئەخلاقی مەسیحی ئاسایی دەکات وەک خۆشەویستی، قەناعەت، ئەوین بە خودا، بەخشش، لە خۆبردوویی، خێر، بێ نرخکردنی خۆشییەکانی دنیا و ستایشکردنی ڕزگاری ئاخیرە. هۆی نکووڵی لێکردنی بەهاکانی ئەخلاقی مەسیحی ئەوەیە کە بەجێبەجێکردنیان ناتوانرێت کۆمەڵگایەکی مرۆیی جێی ڕەزامەندی دروست بگرێتەوە ئەم بەها مەسیحیانە خراپ نین، بەڵام بۆ دروستکردنی کۆمەڵگایەکی بەشکۆی وەک کۆمەڵگای ئەسینا و ڕۆم ناتوانرێت پشتی پێ ببەسترێت.

٣-ئەخلاقی ڕامیاری پێویستی بە دوور بینییە.

سکیز بەم جۆرە تیۆریی ئەخلاقی ماکیا ڤیللی لێک داوەتەوە: سروشت بەهرەیەکی تایبەتی بە هەریەک لە ئێمە بەخشیوە و هەڵسوکەوتی ئێمە لە ژێر دەستی ئەم بەهرە تایبەتیانەدایە، بەڵام زەمەن بەردەوام لە گۆڕاندایە، و ئەگەر ئێمە نەتوانین شێوازی کاری خۆمان بگۆڕین بە ناچار سەردەمێک لەگەڵ بەختی باش و سەردەمێکی تر لەگەڵ بەختی خراپ بەرەوڕوو دەبین. بۆ ئەوەی بتوانین هەمیشە کەڵک لە بەختی باش وەربگرین، دەبێ بتوانین خۆمان لەگەڵ هەلومەرج و زەمەندا بگونجێنین. پاشایەک کە نەتوانێ خۆی لەگەڵ زەمەن و پێداویستییەکاندا بگونجێنێ ناتوانێ بەسەر بارودۆخەکەدا زاڵ بێت.

٤- تاگەیشتن بە کۆمەڵگایەکی ئیدیال ناتوانێ بەشێوەیەکی ڕەها ملکەچی ئەخلاقی باو بێت.

بەڕای ئێمە دەکرێ تیۆری ئەخلاقی ماکیا ڤیللی بەشێوەیەکی دیکەش لێک بدرێتەوە. وادێتە بەرچاو ماکیا ڤیللی وێڕای ئەوەی کە هێڵێکی جیاکەرەوەی لەنێوان ئەخلاق و سیاسەتدا ڕانەکێشاوە و لە هەمان کاتدا کە نکۆڵی لە ئەخلاقی باو نەکردووە هەندێ پرەنسیپی ئەخلاقی تایبەتی بۆ سیاسەت لەبەرچاو گرتووە. ئامانجی ژیانی ڕامیاری ئەوەیە کە بۆ بەدیهێنانی ئارەزووە بنچینەییەکانی پاراستنی نەفس هەوڵ بدات تا ئاسایش و سەقامگیری و ڕێکوپێکی لە کۆمەڵگادا جێگیر بکات. کەوابوو ئەخلاقی ڕامیاری ئەو ئەخلاقەیە کە بۆ گەیشتن بەم ئامانجە سەری هەڵداوە، ئەخلاقی مەسیحی باو (خۆشەویستی، دڵسۆزی، ڕاستگۆیی) لەگەڵێک هەلومەرجدا (نەک لە هەموو هەلومەرجەکاندا) بۆ گەیشتن بەم ئامانجە شیاو نییە و پێداگرتن بۆ کارکردن بەپێی فەزیلەتی باو بۆ خۆی دەبێتە هۆی ئەنجامی نا ئەخلاقی. لە هەندێ حاڵەتدا بە ناچاری بۆ گەیشتن بە ئەنجامی باش دەبێ پشت بە ئامرازی خراپ ببەسترێت، چونکە لە کۆمەڵگایەکی نەخۆش کە گەلێک لەخەڵک پابەندی بنەما ئەخلاقییەکان نین، چۆن دەتوانرێت بۆ چاکسازی کۆمەڵگا بەشێوەیەکی ڕەها پشت بەهەندێ پێوەری باوی وەک دڵسۆزی و ڕاستگۆیی و پەیمانداری ببەسترێت؟ هەر بۆیە ماکیا ڤیللیش بەم جۆرە ئامۆژگاری پاشای خۆی دەکات لە کۆمەڵگایەکدا کە خەڵک پەیمان شکێن، ناسوپاسگوزار، درۆزن و ناسەقامگیرن ئەگەر ئەو ڕاستگۆ و دروستکار، پەیماندار و دڵسۆز بێ ئەوا بەزوویی خۆی دەخاتە بەردەم هەڕەشەی لەناوچوون. کەوابوو دەبێ سەرەتا کۆمەڵگایەکی ساغلەم دروست بکرێت تا هەلومەرجی ڕاستگۆیی و پەیمانداری و دڵسۆزی بەسەریدا زاڵ ببێت.

تا بەر لە گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی ساغلەم بۆ گەیشتن بەم کۆمەڵگایە (نەک بۆ بەرژەوەندی تایبەتی) ئەگەر پێویست بوو دەکرێت بنەما باوەکان پشتگوێ بخرێن.

ئەم وتەیە بە لێکدانەوەیەکی تر بریتییە لە پاساو هێنانەوە بۆ ئامرازی گەیشتن بە ئامانج و گووتوویانە کە «ئامانج پاساو بۆ ئامراز دەهێنێتەوە». ترۆتسکی شۆڕشگێڕی ڕووس دەڵێ: کۆمەڵگایەک کە بەسەر چینەکاندا دابەشکراوە و ململانێی چینایەتی تێدایە، بوونی درۆ و توندوتیژی حەتمییە، شۆڕشیش ناتوانێت ئەم کۆمەڵگایە لە توندوتیژی پاک بکاتەوە. کەوابوو فەزیلەت و نادانی پێوەندی بە هەلومەرج و کەشوهەوای کاری ڕامیاری ئێمەوە هەیە. ماکیا ڤیللی لەوتارەکاندا دەنووسێ: «کاتێک کە ئاسایشی وڵات بە تەواوی پشت بە بڕیارێکی دیاریکراو دەبەستێ کە دەبێ بدرێت، نابێ سەیری دادپەروەر، یان نادادپەروەر بوون، دڵسۆز، یا نا دڵسۆزبوون و چاک یا خراپ بوونی بکرێ. سەرەڕای ئەمانە دەبێ ئەو ڕێگایە دەستنیشان بکرێت کە ڕزگارکردنی ژیان و ئازادی وڵات پشتی پێ دەبەستێ» ئەم وتەیە هەمان ئەو شتەیە کە پاشان بە «بەرژەوەندی وڵات» ناوبراو بووە زاراوەیەکی باو لە زمانی ڕامیارییدا.

ئامۆژگاریکردنی پاشا

بەم پێیە ماکیا ڤیللی ئامۆژگاری پاشای نوێ دەکات

که دەیەوێ کۆمەڵگایەکی نوێ دروست بکات و ئەمەش لە قۆناغی یەکەمدا واپێویست دەکات کە بەسەر ئەو بەرهەڵستکارییەدا زاڵ بێت کە بە ناچار لەسەر ڕێگایدا دروست دەبن و ئامۆژگاری پاشا دەکات کە دەبێ فێربێت هەم لە شێر و هەم لە ڕێوی وانە وەربگرێت. هەم لە هێز کەڵک وەربگرێت و هەم لە ڕێگای یاساوە کەڵک لە ئامرازە مرۆییەکان وەربگرێت بۆ ڕێکوپێککردنی دەوروبەر. کەڵک وەرگرتن لە یاسا شیاوی مرۆڤە و کەڵک وەرگرتن لە هێز شیاوی ئاژەڵە، بەڵام لە کۆمەڵگایەکدا کە تووشی گەندەڵی بووە یاسا هەمیشە کاریگەر نییە و پشت بەستن بە هێز و فرتوفێڵیش پێویستە کە تایبەتە بە ئاژەڵەکان. پاشا دەبێ ئاگاداربێت کە نەکەوێتە بەر نەفرەتی خەڵک، بەڵام ئەگەر دەرفەتی ئەوە نەبێت کە خۆشەویستی و لێ ترسان بەیەکەوە کۆبکاتەوە، وا باشترە کە لێی بترسن تا ئەوەی خۆشیان بوێت.

بنەماکانی نوخبەگەرایی لە هزری ماکیا ڤیللیدا

ماکیا ڤیللی ڕۆڵی خەڵک لە دروستکردنی کۆمەڵگایەکی باشدا پشتگوێ ناخات و گرنگی بەدادوەریکردنی خەڵک دەدات، بەڵام هەمیشە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە خەڵک تەنیا لەژێر ڕێبەرایەتی کردنی ڕێبەرانی باشدا دەتوانن ڕۆڵێکی سازێنەریان هەبێت و بە ڕێگایەکی عەقڵانیدا بڕۆن. چ لە حکومەتی پاشایەتی و چ لە کۆماریدا شارەزایی ڕێبەران بۆ یەکگرتووکردنی خەڵک بە ئاراستەی چاکەی هاوبەش گرنگییەکی بنەڕەتی هەیە... ئەم دیدگایە یەکێکە لە بنەما هزرییەکانی ئەو تیۆرییەی کە ئێمە بە تێڕوانینی نوخبەگەرایی ناوی دەبەین. بەهەرحاڵ لە ڕوانگەی ماکیا ڤیللییەوە توانایی و ڕۆڵی خەڵک سنووردارە و ئەوان لە پاراستن و بەهێزکردنی دەوڵەت نەک لە بنیاتنانی و ملکەچیبوون بۆ پێشنیارە باشەکان نەک داهێنانی شێوازە باشەکان بەخاوەنی ڕۆڵ دەزانێت. بە وتەیەکی تر لێهاتوویی خەڵک لێهاتوویی ئەو کەسانەیە کە وتەی ڕێبەران دەبیستن و دەتوانن بە دروستی دادوەری لەسەر بکەن و پاشان بە پەیڕەوکردنی بەرنامەباشەکان یارمەتی بەدیهاتنی ئامانجە مەزنەکان دەدەن. ڕاستە کە خەڵک ڕواڵەت بین و فریوکار و فریوخۆرن، بەڵام بەبێ ئەوان بە ئەنجام گەیاندنی کارە مەزنەکان مەیسەر نابێت.

پێگەی حکومەت لە کۆمەڵگادا

بوونی دەوڵەت گرنگترین ڕێخۆشکەرە بۆ ئەوەی کە سروشتی خۆشەویستی مرۆڤ بەرەو ئامانجە ئیدیالە کۆمەڵایەتییەکان هەنگاو بنێت، دەوڵەت ئامرازێکە کە مرۆڤ بەهۆیەوە دەتوانێ هەلومەرجی ئاسایش و ژیانێکی باشتر بخولقێنێ. لە ڕاستیدا دەوڵەت ناتوانێ ئامانجێکی لەمە بەرزتری هەبێت. بۆ گەیشتن بەم ئامانجە دەوڵەت دەبێ ڕێکوپێکی و یاسا زاڵ بکات و لە ڕێگای یاسا و ڕێکوپێکییەوە هەلومەرجی سەقامگیریی فەراهەم بکات، ماکیا ڤیللی ئەم ئامانجە بە «ئازادی» ناو دەبات. لە ڕوانگەی ماکیا ڤیللییەوە ئازادی بریتییە لە ئاسایشی گیان، ماڵ و ئابڕوو لە ژێر سێبەری باڵادەستی یاسادا. ڕاستە کە ماکیا ڤیللی ئامۆژگاری پاشا دەکات کە بە پەیمانی خەڵک دڵخۆش نەکات و دڵ بەستەی پەیمانی خۆی نەبێت، بەڵام ئەم وتەیە واتای ئەوە نییە کە حکومەتی تاکڕەویی حکومەتی خوازراوی ئەوە. کۆمەڵگا پاش تێپەڕاندنی قۆناغی ڕاگوزاری،واتە تێپەڕبوون لە ڕەوشتێک کە پاشا بۆ گەڕاندنەوەی ساغلەمی بۆ کۆمەڵگا دەستی بۆ ئەنجامدانی هەموو کارێک ئاوەڵایە، دەبێ بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی یاساو ئازادی و ئاسایشی خەڵک گەرەنتی بکرێت. زۆرینەی خەڵک خوازیاری «ئازادی»ن (بە واتای ئاسایشی گیان و ماڵ و ئابڕوو) و تۆڵە لەو تاکڕەوانە دەکەنەوە کە «ئازادی» ئەوان لەبەرچاو ناگرن. لە ئەنجامدا پاشای نوێ دەبێ دەوڵەتەکەی خۆی بکاتە دەوڵەتی یاساگەرا و خەڵکی خۆیشی بکاتە هاووڵاتیانی ملکەچی یاسا.

جۆرەکانی حکومەت

ماکیا ڤیللی لەسەر بنەمای دوو پێوەر حکومەتەکان دەستەبەندی دەکات، پێوەری یەکەم لەسەر بنەمای ژمارەی دەسەڵاتدارانە. لەم گرووپەدا دەتوانین دوو جۆرە حکومەت لە یەکتر جیابکەینەوە، یەکەم کۆماری و ئەوی تر پاشایەتی. پاشایەتیش بۆ پاشایەتی سنووردار (وەک فەرەنسا)، پاشایەتی دیکتاتۆری (تورکیا) و تاکڕەوی (سیراکوز) دابەش دەکرێت. کۆماریش دەتوانێ کۆمارییەکی جەماوەری بێت وەک ئەسینا، یان کۆمارییەکی هاوسەنگ بێت وەک کۆماری ڕۆم. کۆماری هاوسەنگیش بەنۆرەی خۆی دەتوانێ ئەریستۆکراتی بێت وەک ڤینیسیا، یا دیموکراتی بێت وەک ڕۆم. پێوەرێکی دیکەی ماکیا ڤیللی لە دەستەبەندی کردنی حکومەتدا شێوازی بەدەستهێنان و پاراستنی دەسەڵاتە کە ڕەنگە لەسەر بنەمای زێدەخوازی بێت وەک ئیمپراتۆری ڕۆم، یان گەندەڵی بێت وەک ڤینیسیا، یان توانایی «ڤیرتو» وەک کۆماری ڕۆم.

چاكترين دەوڵەت

هەروەک ئاماژەی پێکرا، لە تیۆری ماکیا ڤیللی باشترین دەوڵەت پێوەندی بە هەلومەرج (کەرستەی کۆمەڵایەتی)ەوە هەیە. باشترین حکومەت حکومەتی کۆمارییە، بەڵام ناکرێت حکومەتی کۆماری لە هەر کۆمەڵگایەکدا بەرپابکرێت. لە جێگایەکدا کە کۆمەڵگا هەلومەرجی شیاوی بۆ کۆماری نییە باشترین حکومەت پاشایەتی سنووردارە. بەهەرحاڵ چ لە سیستەمی کۆماری و چ لە پاشایەتی سنووردار حکومەت دەبێ ژیان، ئابڕوو و ماڵی خەڵک لە هەر مەترسییەک بپارێزێت، دەبێ هەلومەرجی خۆشگوزەرانی گشتی فەراهەم بکات، پێش بە ڕازاوە پەرستی و کەڵەکەبوونی ماڵ و سامان لەدەست گروپێکی کەم (تەنانەت بە بەهای سەرکوتکردنی دەست ڕۆیشتووەکان) بگرێت و هەلومەرجێکی وا بڕەخسێنێ کە هەر کەسێک بتوانێت بەپێی توانای خۆی یارمەتی کۆمەڵگا بدات و کەڵکی لێوەربگرێت. ململانێی زۆرینە و کەمینە لە کۆمەڵگادا هەر هەیە، بەڵام دەکرێت لەم ململانێیە بۆ بەهێزکردنی «دەوڵەت» کەڵک وەربگیرێت. بۆ وێنە دەکرێت لە سیستەم و ئۆرگانە تێکەڵەکان بۆ ئەم مەبەستە سوود وەربگیرێت. ماکیا ڤیللی لەو باوەڕەدابوو کە لە هەلومەرجی حکومەتی یاسادا جەماوەری خەڵک باشترین پشتیوانی سەقامگیری و ئاسایش.

بەم حاڵەش شیکردنەوەی ماکیا ڤیللی ئەوەبوو کە زۆربەی خەڵک پتر نیگەرانی «ئازادی» و ئاسایشی خۆیانن و لە حاڵەتی فەراهەم بوونی ئەم خواستە کەمتر نیگەرانی بەشداریکردنی ئەکتیڤن و قەناعەت بە پەیڕەویی کردن لە ڕێبەرانی باش و یاسا باشەکان دەکەن. بەهەرحاڵ هەرچەندە بەشداریکردنی خەڵک لە یاسادانانیدا شتێکی پێویست نییە، بەڵام ڕەزامەندی ئەوان بۆ یاسا مەرجێکی پێویستە بۆ کۆمەڵگایەکی یاسامەند و سەقامگیر. ئایینیش یارمەتی سەقامگیربوونی کۆمەڵگا دەدات، بەڵام کلیسا بەو شێوازەی ئێستای گەندەڵە و ناتوانێ خوازیاری جێگایەک بێت لە کۆمەڵگادا.

سەرچاوە: کتێبی (تاریخ اندیشه سیاسی درغرب)- بەرگی دووەم- دکتر کمال پولادی- تهران، ساڵی (٢٠٠٣)، ل٣-٣٤.